

Prof. dr hab. Sebastian Wojciechowski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Zakład Studiów Strategicznych

Poznań, 05.04.2017 r.

Recenzja pracy doktorskiej

mgr Anny Czajkowskiej-Małachowskiej pt. „Transformacja Wojsk Lądowych RP w latach 1989-2015 w kontekście zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego” przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Stadtmüller, Wrocław 2017, ss. 360

1. Cele i przedmiot badań

Realizowana obecnie reforma polskich sił zbrojnych, podobnie jak towarzysząca jej modyfikacja tzw. wschodniej flanki NATO to długotrwały i złożony zarówno pod względem politycznym, militarnym czy logistycznym proces. Towarzyszy temu co raz więcej opracowań naukowych dotyczących różnorodnych jego aspektów. Jednym z nich jest recenzowana praca doktorska. Jej przedmiotem jest transformacja Wojsk Lądowych Sił Zbrojnych RP rozpatrywana w kontekście dążenia do osiągnięcia ustalonych zdolności, które są niezbędne do realizacji zadań obronnych oraz wypełniania zobowiązań międzynarodowych.

Zaprezentowany temat pracy oraz jego uzasadnienie uznać należy za słuszne. Głównym celem jest analiza funkcjonowania oraz ewolucji Wojsk Lądowych RP w kontekście przemian jakie nastąpiły w Polsce i na świecie po 1989 roku. Cezurą kończącą analizę jest rok 2015, kiedy w Polsce doszło do wyborów prezydenckich oraz parlamentarnych. Cel dodatkowy to natomiast określenie zdolności sił lądowych, tak aby optymalnie sprostać wymaganiom krajowym, sojuszniczym i koalicyjnym.

Autorka podkreśla, że analiza funkcjonowania i transformacji Wojsk Lądowych RP ma szczególne znaczenie w kontekście wydarzeń zachodzących obecnie na arenie międzynarodowej, w tym za wschodnią polską granicą. Są one związane między innymi z rosyjsko-ukraińskim konfliktem oraz ekspansywną polityką zagraniczną Federacji Rosyjskiej. Wydarzenia te „dowodzą konieczności posiadania sił i środków utrzymujących stałą gotowość do odparcia ewentualnej agresji silnego i dobrze przygotowanego przeciwnika. Polska, w związku ze swoim geopolitycznym położeniem, stała się szczególnie narażona na przejawy mocarstwowej polityki Rosji. Niezbędna stała się zatem szczegółowa weryfikacja i krytyczna analiza gotowości Wojsk Lądowych do obrony terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście przyjętej strategii bezpieczeństwa państwa, systemu obronności kraju i prowadzonej polityki obronnej oraz możliwych zagrożeń" (s. 15).

W dysertacji podjęto interesujący, złożony a zarazem ważny problem badawczy. Doktorantka trafnie podkreśla, iż dokonanie pełnej analizy transformacji Wojsk Lądowych „w kontekście czynników zewnętrznych, jak i wewnętrznych jest niezwykle kompleksowym wyzwaniem ze względu na rozległość obszaru badań, złożoność obiektu badań (struktura i organizacja, system kierowania i dowodzenia, system finansowania, wyposażenia i system logistyczny, szkolenie i edukacja w Wojskach Lądowych), wieloaspektowość procesu transformacji oraz przedział czasowy (ponad 25 lat)" (s. 16).

2. Struktura i metodologia rozprawy

Recenzowana praca składa się z: spisu skrótów, wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, spisu tabel, spisu rysunków oraz aneksów. We „Wstępie” zaprezentowano m.in. cele, założenia czy hipotezy pracy. Omówiono strukturę dysertacji, zastosowane metody badawcze oraz ustosunkowano się do literatury przedmiotu.

Wśród użytych metod i technik badawczych wskazano między innym na: analizę dokumentów, analizę czynnikową i decyzyjną, analizę instytucjonalno-prawną oraz metody ilościowe (nie wskazano jednak konkretnie, które spośród nich zostały zastosowane).

Nakreślono dziesięć głównych pytań badawczych wśród których za szczególnie istotne uznać należy następujące problemy:

- Czy polska polityka obronna determinuje przemiany w Wojskach Lądowych w kontekście efektywności systemu bezpieczeństwa narodowego i zobowiązań sojusznicznych?
- Jakim współczesnym zagrożeniom powinna przeciwdziałać polska polityka obronna?
- Jak zmiana strategii NATO w latach 1989-2015 wpłynęła na przemiany w Wojskach Lądowych?
- Jak proces profesjonalizacji wpłynął na potencjał bojowy stanów osobowych Wojsk Lądowych?
- Czy obecny poziom zmodernizowania Wojsk Lądowych jest wystarczający w przeciwdziałaniu współczesnym zagrożeniom?
- Jakie kryteria powinny spełniać współczesne Wojska Lądowe w kontekście sytuacji bezpieczeństwa międzynarodowego?

W oparciu o odpowiedzi udzielone na powyższe pytania Doktorantka zaprezentowała główną hipotezę pracy, która brzmi: „Proces transformacji Wojsk Lądowych RP był podyktowany koniecznością osiągnięcia zdolności do realizacji celów wynikających z nowej polityki obronnej, a sytuacja w zakresie bezpieczeństwa międzynarodowego stanowiła jego zasadniczy kontekst” (s. 18). Jest to interesujące i wartościowe z naukowego punktu widzenia sformułowanie. Zostało ono wzbogacone poprzez wskazanie aż dziewięciu hipotez pomocniczych. Niektóre spośród nich są ważne poznawczo, choćby:

- „Uczestnictwo w misjach poza granicami kraju wpłynęło na zwiększenie potencjału Wojsk Lądowych”.
- „Restrukturyzacja Wojsk Lądowych zwiększyła operacyjność sił, niezależność w toku prowadzonych działań oraz przeniosła zadania logistyczne na oddzielne niebojowe jednostki wojskowe”.
- „Redukcja stanów osobowych obniżyła ukompletowanie Wojsk Lądowych do poziomu uniemożliwiającego skuteczną obronę terytorium Polski”.
- „Program Narodowych Sił Rezerwy w dotychczasowej formie obniża potencjał bojowy pododdziałów zawodowych Wojsk Lądowych”.
- „Poziom modernizacji technicznej Wojsk Lądowych jest niewystarczający, aby przeciwdziałać współczesnym zagrożeniom i osiągnąć wymagane zdolności”.

Inne hipotezy pomocnicze uznać można natomiast za dość oczywiste i potoczne, są to na przykład stwierdzenia:

- „Przemiany ustrojowe w Polsce po 1989 r. rozpoczynając proces demokratyzacji sfery obronności umożliwiły transformację Wojsk Lądowych”.
- „Założenia polityki obronnej RP generują kierunki transformacji Wojsk Lądowych”.
- „Członkostwo w Sojuszu Północnym było głównym determinantem zmian i kierunku rozwoju Wojsk Lądowych”.

Analizując strukturę pracy podkreślić należy, że w rozdziale pierwszym pt. „Stan i sytuacja Wojska Polskiego przed 1989 r.” przedstawiono proces podporządkowania Sił Zbrojnych PRL Związkowi Socjalistycznym Republiki Radzieckich, zaprezentowano strukturę i zadania przypisane Wojskom Lądowym oraz ukazano udział polskich sił zbrojnych w misjach pokojowych ONZ w latach 1953-1989. Jak stwierdza Autorka takie ujęcie problemu służy także ukazaniu „nadal funkcjonującego w niektórych obszarach wpływu militarnej przynależności do byłego bloku wschodniego” (s. 19) - nie wyjaśnia jednak w tym miejscu o jakie dokładnie obszary aktywności chodzi. Podobny brak precyzji dotyczy również stwierdzenia: „O tym jak niełatwy i długotrwały był to proces [transformacji po upadku komunizmu S.W] może świadczyć fakt, iż pomimo upływu ponad dwudziestu pięciu lat w pewnych obszarach trwa nadal” (s. 24).

Analizując natomiast okoliczności utworzenia Układu Warszawskiego (s. 31 i n.) należało ukazać zarówno oficjalne, jak i rzeczywiste przyczyny, które doprowadziły do jego powstania. Dobrze, że Doktorantka podkreśliła, iż „w okresie PRL Polska nie posiadała własnej polityki obronnej, jedynie postanowienia wykonawcze do decyzji podjętych przez ZSRR na forum Układu Warszawskiego” (s. 38).

Rozdział drugi został zatytułowany „Transformacja Wojsk Lądowych RP – wybrane czynniki wewnętrzne”. Skoncentrowano się tutaj przede wszystkim na zaprezentowaniu oddziaływania założeń polityki obronnej RP i jej ewolucji (z lat 1989-2015) na proces transformacji Wojsk Lądowych. Przedstawiono reformy związane z polską drogą do NATO, a dotyczące między innymi cywilnej kontroli nad armią oraz nowych zasad jej finansowania. Podkreślając, że „jednym z największych wyzwań dla polskiej polityki bezpieczeństwa po 1989 r. było sformułowanie nowej narodowej strategii i ukształtowanie adekwatnej do niej

samodzielnej polityki bezpieczeństwa, w tym obronności" (s. 44) dodając zarazem, że wraz z członkostwem Polski w NATO „należało połączyć priorytetowe traktowanie narodowej strategii bezpieczeństwa z jednoczesnym uwzględnieniem sojuszniczych zobowiązań" (s. 54).

Rozdział trzeci „Transformacja Wojsk Lądowych RP – wybrane czynniki zewnętrzne” koncentruje się wokół analizy wybranych determinantów międzynarodowych wpływających na transformację polskich sił lądowych. W zdecydowanej większości były one związane z przystąpieniem Polski do NATO. Scharakteryzowano także zaangażowanie polskich formacji lądowych we współczesne konflikty międzynarodowe, w tym ukazano udział w operacji „Pustynna Burza”, misji na terenie byłej Jugosławii czy funkcjonowanie Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku, Afganistanie i Czadzie. Doktorantka dokonała w tej części pracy próby krytycznej oceny rozwoju potencjału Wojsk Lądowych i jego przydatności w systemie obrony terytorium państwa polskiego. Omawiając zaangażowanie Wojska Polskiego podczas konfliktów międzynarodowych Autorka nawiązała również do problemu terroryzmu wskazując między innymi, że wypracowanie uniwersalnej definicji terroryzmu „nie jest możliwe, gdyż stanowi on syntetyczne określenie różnych form stosowania politycznie motywowanej przemocy, ponadto współcześnie jest zjawiskiem bardzo dynamicznym" (s. 150). Jest to konstatacja generalnie słuszna z podkreśleniem jednak faktu, iż wspomniana przemoc nie musi być motywowana tylko politycznie i może wynikać z innych na przykład religijnych, etnicznych czy osobistych przesłanek.

Interesującym wątkiem poruszonym w tym rozdziale jest krótki fragment poświęcony działalności Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Czadzie. Słusznie zaznaczono tutaj, że misja w tym państwie miała zupełnie inny charakter niż planowano. „Analitycy unijni przeszacowali zagrożenie militarne, nie spodziewając się tak dużej skali problemów związanych z działalnością przestępczą, czy nieprzychylnością miejscowych władz" (s. 170). Dodatkowym wyzwaniem okazały się także uwarunkowania klimatyczne czy geograficzne oraz związane z tym trudności logistyczne. Było to zatem nowe doświadczenie dla polskich sił zbrojnych, a przede wszystkim formacji lądowych.

W rozdziale czwarty „Transformacja Wojsk Lądowych RP w latach 1989-2015” scharakteryzowano kluczowe z punktu widzenia polskich sił zbrojnych procesy, takie jak: restrukturyzacja, profesjonalizacja i modernizacja

technologiczna. Przedstawiono też system szkolnictwa i edukacji wojskowej rozpatrywany w kontekście zmian bezpieczeństwa międzynarodowego. Wzbogaceniem tego rozdziału jest tabelaryczne zestawienie dotyczące zmian w ustawodawstwie w ramach procesu profesjonalizacji dokonane w ramach małej i dużej nowelizacji (s. 179), a także rysunki ukazujące: rozmieszczenie brygad Wojsk Lądowych, zmiany ilości i rozmieszczenia dywizji oraz brygad liniowych w latach 1989-2015, rozwinięcia brygad Wojsk Lądowych, potencjału logistycznego Sił Zbrojnych RP czy transformacji wojskowego systemu logistycznego.

Koresponduje z tym kolejny, piąty rozdział „Transformacja pozostałych Rodzajów Sił Zbrojnych w powiązaniu z przemianami w Wojskach Lądowych”. Omówiono tutaj trzy pozostałe, a istniejące wówczas rodzaje polskich sił zbrojnych czyli: Siły Powietrze, Marynarkę Wojenną i Wojska Specjalne. Pozornie rozdział ten nie jest związany z problematyką nakreśloną w tytule pracy, w rzeczywistości jednak nie sposób kompleksowo analizować przemiany zachodzące w Wojskach Lądowych bez ukazania ich korelacji z innymi komponentami polskiej armii. Wzbogaceniem zamieszczonych tutaj treści jest na przykład zestawienie wybranych wypadków lotniczych z udziałem samolotów wojskowych z lat 1993-2010 (s. 231), wykaz sił i środków wydzielonych przez Polskę w ramach Sił Natychmiastowego Reagowania NATO (s. 237-238), opracowanie poświęcone Wojskom Specjalnym w strukturze dowodzenia Sił Zbrojnych RP (s. 248) czy klasyfikacja działań Wojsk Specjalnych (s. 253-254).

W ostatnim rozdziale „Wojska Lądowe w opinii żołnierzy zawodowych – analiza badań” zaprezentowano wyniki autorskiej ankiety przeprowadzonej wśród 150 żołnierzy zawodowych. Badania objęły zarówno oficerów, podoficerów jak i szeregowych żołnierzy. Ich celem było uzyskanie informacji na temat oceny zmian zachodzących w siłach lądowych, a dokonanej przez uczestniczących w tym procesie żołnierzy. Wśród szczegółowych zagadnień poruszono na przykład kwestię: gotowości sił lądowych do realizacji przypisanych im zadań, poziom ich modernizacji, słuszność procesu profesjonalizacji i wprowadzenia programu Narodowych Sił Rezerwy, efektywność zastosowanych rozwiązań logistycznych czy atrakcyjność służby zawodowej.

Merytorycznym zwieńczeniem pracy jest „Zakończenie”. Autorka słusznie wnioskuje w nim, że „konieczność interoperacyjności i kooperatywności w ewoluującym Sojuszu stała się głównym bodźcem transformacji i nadała jej

skonkretyzowany kierunek. Ponadto działania podejmowane poza granicami kraju, będące swoistym zbrojnym przedłużeniem polityki zagranicznej państwa polskiego i jego zobowiązań, determinowały modernizację techniczną i znacząco podniosły zdolności operacyjne wojsk" (s. 277) dodając równocześnie, iż misje zagraniczne realizowane przez polskich żołnierzy pokazały słabość naszej armii w zakresie taktyki, procedur czy sprzętu. Spowodowały też nierównomierny rozwój poszczególnych rodzajów wojsk. W największym stopniu skorzystały z nich Wojska Lądowe stanowiące trzon Polskiego Kontyngentu Wojskowego.

Polemiczny charakter ma natomiast konstatacja głosząca, że „analiza prowadzona w kontekście zmieniającej się sytuacji bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej wskazuje na zdecydowany wzrost zagrożenia wielkoskalowym konfliktem przy użyciu sił konwencjonalnych, co powinno spowodować powrót do uzyskania zdolności obronnych w zakresie posiadania ciężkich pododdziałów pancerno-zmechanizowanych gotowych do obrony wschodniej granicy państwa polskiego" (s. 280). Większość ekspertów podkreśla jednak gwałtowny spadek znaczenia na współczesnym polu walki ciężkich pododdziałów pancerno-zmechanizowanych na rzecz środków i działań asymetrycznych lub hybrydowych z wykorzystaniem między innymi elementów tzw. cyberwojny.

W dalszej części wywodu Doktorantka obiektywnie ukazała słabe i mocne strony transformacji zachodzącej w Siłach Lądowych RP w latach 1989-2015, wskazując z jednej strony na konieczność tworzenia kontyngentów wojskowych czy proces modernizacji techniki wojskowej i rozwoju wykorzystywanych technologii. Mankamentem jest natomiast zbyt radykalne zmniejszenie liczebności armii, które zdaniem Autorki w obecnym kształcie uniemożliwia efektywne działania obronne. Inny negatywnym aspektem jest nie wprowadzenie w analizowanym okresie skutecznego systemu szkolenia rezerw, dodając jednocześnie, iż „program Narodowych Sił Rezerw w dotychczasowej formie obniża potencjał bojowy pododdziałów zawodowych, utrudniając szkolenie, a w perspektywie uniemożliwiając efektywne działanie, przy braku możliwości pełnego ukończenia stanów osobowych żołnierzami zawodowymi" (s. 281).

W „Zakończeniu" Autorka stawia również kilka ważkich pytań badawczych dotyczących np. kluczowych wyznaczników efektywności armii w zmieniającym się środowisku międzynarodowym czy zmiany sytuacji bezpieczeństwa w Europie

spowodowanej między innymi ekspansywną polityką Rosji. Towarzyszy temu ukazanie na przykład planów funkcjonowania Narodowych Sił Rezerwowych czy zmiany systemu dowodzenia i kierowania Siłami Zbrojnymi RP. Wskazuje ponadto na kontrowersje jakie budzi polityka prowadzona przez ministra A. Macierewicza chociażby w odniesieniu do kwestii personalnych czy roli przypisywanej Wojskom Obrony Terytorialnej.

3. Podstawa źródłowa oraz aneksy

Dysertacja oparty jest na bogatej bazie źródłowej. Dobór oraz zastosowanie wykorzystanych źródeł jest prawidłowe. Bibliografia obejmuje około 40 stron tekstu. Została podzielona na kilka części składowych, takich jak: dokumenty, wydawnictwa zwarte, wydawnictwa ciągłe (z lat 1989-2015) i strony internetowe. Szczególnie bogata jest sfera uwzględniająca dokumenty oraz wydawnictwa zwarte. Autorka ze względu na specyfikę pracy odwołała się głównie do opracowań polskojęzycznych. W większym stopniu należało jednak uwzględnić wypowiedzi dowódców piastujących kluczowe stanowiska w polskiej armii, w tym w siłach lądowych na przykład generała W. Skrzypczaka.

Aneksy zawierają zestawienia dotyczące udziału Polski w operacjach pokojowych 1953-2010, porównanie Planu modernizacji technicznej Sił Zbrojnych w latach 2013-2022 z Planem modernizacji technicznej Sił Zbrojnych w latach 2017-2022 oraz treść przeprowadzonej ankiety. W przypadku wykazu obejmującego udziału Polski w operacjach pokojowych należało zmienić cezurę czasową i doprowadzić ją (tak, jak w tytule prac) do 2015 roku. Z kolei prezentując plany modernizacji technicznej można było wskazać regulacje obowiązujące przed 2013 rokiem.

4. Uwagi ogólne i szczegółowe

Recenzowana praca oparta jest na bogatej bazie źródłowej, rozległej wiedzy i doświadczeniach zawodowych Doktorantki, a także przeprowadzonych przez Nią badaniach. Stanowi ona przykład umiejętnego i wartościowego zespolenia sfery teoretycznej oraz praktycznej. Dysertacja porządkuje, a w wielu aspektach poszerza naszą wiedzę na temat prezentowanych zagadnień. Jest równocześnie

podstawą i punktem wyjścia do dalszych badań prowadzonych w tym zakresie tematycznym. Ma ona charakter oryginalnego i wartościowego opracowania, które zostało przygotowane ze znajomością aparatu naukowego.

W pracy dokonano interesującego zespolenia dwóch ważnych problemów badawczych. Pierwszy z nich dotyczy transformacji Wojsk Lądowych RP w latach 1989-2015, drugi natomiast koncentruje się wokół zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego.

Wśród uwag szczegółowych wymienić można następujące kwestie:

- Na gruncie stosunków międzynarodowych pojęciem właściwszym jest termin „państwo”, a nie „kraj”. Należy zatem przereklamować stwierdzenia typu: „krajów członkowskich” (s. 125).
- W pracy występują stwierdzenia o charakterze stricte publicystycznym, niestosowne dla pracy naukowej, np.: „pełnej lojalności wojska względem **Moskwy**” (s. 30), „próby jej wyjścia spod kurateli **Moskwy**” (s. 31) czy „co pozwalało **Kremłowi** realizować własne interesy (s. 31).
- Błędy edytorskie dotyczące m.in. konstrukcji wersów w „Bibliografii” (np. s.: 324, 326, 329).
- Różne sposoby zapisu tytułów z uwzględnieniem systemu „ ” lub modelu " " (s. 19.)
- Podając nazwisko należy je, przynajmniej pierwszy raz, poprzedzić imieniem np. J. Tomaszewski (s. 25) czy E. Gierek (s. 27).
- Drobne błędy literowe i stylistyczne (np. s.: 16, 75, 226, 290).
- Przykłady braku precyzji i niedopowiedzeń np. „ponadto w marcu 2017 r. ma zostać rozwinięta amerykańska jednostka lotnicza w Powidzu” (s. 291) - na czym jednak wspomniane „rozwiniecie” ma polegać i jak będzie realizowane?

5. Konkluzje

Podsumowując pragnę podkreślić, że oceniana dysertacja zarówno pod względem merytorycznym, jak i warsztatowym odpowiada wyznaczonym przepisom oraz standardom. Jest to praca oryginalna, która stanowi wkład w badania dotyczące bezpieczeństwa Polski, funkcjonowanie oraz transformację polskich Sił Zbrojnych czy ukazanie polskiej geostrategii.

Recenzowana dysertacja to samodzielne i wartościowe z naukowego punktu widzenia opracowanie spełniające wymagania stawiane przez Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. W związku z tym, wnoszę o dopuszczenie mgr Anny Czajkowskiej-Małachowskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Sebastian Wojciechowski